

примере Житомирського регіона, которая позволит снизить негативное влияние во время проведения реформы. Сейчас для Житомирского региона главной частью среды распространения аграрных знаний является Объединение сельскохозяйственных библиотек как корпоративной библиотечно-информационной системы, комбинированной по отраслевому и административно-территориальному признакам.

Ключевые слова: библиотечно-информационное обслуживание, аграрная отрасль, децентрализация власти, Житомирский регион.

УДК 02+908 (477)

Алла Скорохватова,

генеральний директор Національної історичної бібліотеки України,
заслужений працівник культури України

Олександр Ісаєнко,

канд. іст. наук,
головний бібліограф відділу історичного краєзнавства
Національної історичної бібліотеки України

**КРАЄЗНАВЧИЙ ЕЛЕКТРОННИЙ МУЛЬТИРЕСУРС
«ІСТОРІЯ МІСТ І СІЛ УКРАЇНИ»:
ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ, КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ,
СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ**

Викладено історичні передумови започаткування у 2014 р. Національною історичною бібліотекою України Проекту «Бібліотечно-культурологічний зведений інтегрований краєзнавчий електронний мультиресурс «Історія міст і сіл України». Сформульовано основні концептуальні та методичні положення наповнення краєзнавчого електронного мультиресурсу «Історія міст і сіл України». Наведено результати, яких вдалося досягнути за півторарічну роботу, та окреслено перспективи подальшої краєзнавчої діяльності над Проектом.

Ключові слова: історія міст і сіл України, проект, краєзнавчий електронний мультиресурс, краєзнавча діяльність бібліотек, Національна історична бібліотека України.

Національна історична бібліотека України (далі – НІБУ) є депозитарієм історичної літератури та науково-дослідним, науково-методичним і консультаційним центром у галузі історико-краєзнавчої бібліотечної діяльності та наукової бібліографії з історії України.

Саме виходячи зі свого статусу, а також, беручи до уваги історичні передумови та досвід роботи з краєзнавчими матеріалами (як виконавець, організатор і координатор), НІБУ у 2014 році розпочала роботу над бібліотечно-культурологічним зведеним інтегрованим краєзнавчим електронним мультиресурсом «Історія міст і сіл України» (далі – Проект), який передбачає створення унікального Краєзнавчого електронного мультиресурсу «Історія міст і сіл України» (далі – Ресурс), в якому міститимуться відомості про документи, а також карти, плани і схеми українських територій і місцевостей, малюнки і фотографії, на яких зображено вулиці,

будівлі, мастки українських міст і сіл, побутові речі, одяг, прикраси, знаряддя праці українців, культові споруди, пам'ятки культури, витвори мистецтва тощо.

Для того, щоб зрозуміти витоки та досягнути історичну цінність і велич даного краєзнавчого напрямку діяльності НІБУ, необхідно звернутися до офіційних документів. Основоположним документом для видання унікального 26-томного енциклопедичного довідника «Історія міст і сіл Української РСР» стала Постанова ЦК КПУ за № 16/18-3 від 29 травня 1962 р. «Про видання історії міст і сіл Української РСР», ініціатором, автором та адептом якої виступило Архівне управління при Раді міністрів УРСР. Упродовж 1960–1961 рр. фактично було обґрунтовано доцільність подібного дослідження, визначено його наукове та практичне значення, окреслено структуру видання у цілому та кожної його одиниці зокрема. Загальний обсяг роботи мав скласти 26 томів – тобто кожній самостійній адміністративно-територіальній одиниці УРСР (області) мав бути присвячений окремий том. Зміст тому повинен був уміщувати історико-географічний нарис про регіон, а також короткі довідки енциклопедичного характеру про населені пункти області. Належне місце мали посісти історико-географічні, картографічні додатки, схеми, ілюстрації, фотографії тощо. Усвідомлюючи масштабність виконання подібного проекту, працівники Архівного управління чітко визначилися щодо необхідності широкого залучення громадськості до написання «Історії міст і сіл» [1].

Важливим для розуміння характеру цієї масштабної роботи є від початку глибокий інтелектуальний рух у національному масштабі, спрямований на відтворення історії міст і сіл Української РСР, який об'єднав у єдиній меті близько 100 тисяч науковців, аматорів, бібліотечних та архівних працівників. Історико-краєзнавча книжкова спадщина досліджувалася за зібраннями Державної історичної бібліотеки УРСР (зокрема, особливо цінними були копії колекції газет 1919–1920 рр.), універсальних і галузевих обласних, міських та інших бібліотек, центральних, обласних, районних та міських архівів. Реалізації завдань дослідників сприяло звернення до статистичних збірників, бібліографічних покажчиків, друкованих каталогів, енциклопедичних довідників, архівних джерел, мемуарної літератури, фотоальбомів тощо. Оскільки вже на початок 1960-х рр. Державна історична бібліотека Української РСР була визначена як республіканський науково-методичний центр з питань краєзнавчої роботи публічних і наукових бібліотек, бібліотекознавчих досліджень у галузі історичного краєзнавства,

створення бібліографії з історії України та депозитарій історичної літератури, бібліотечно-бібліографічне забезпечення підготовки 26-томного енциклопедичного видання взяла на себе саме Державна історична бібліотека, на яку з 1963 р. було офіційно покладено обов'язки з координації роботи бібліотек України усіх систем і відомств у створенні унікальної «Зведеної картотеки матеріалів з історії міст і сіл Української РСР» [2, с. 119].

Фахівцями Державної історичної бібліотеки розроблені інструктивно-методичні та підготовлені бібліографічні матеріали зі створення джерельної бази для авторських колективів у всіх регіонах України [3–5]. «Зведена картотека матеріалів з історії міст і сіл України» вже на 1964 рік налічувала понад 100 тисяч назв видань історичної, економічної, географічної та іншої тематики у широкій видовій і жанровій палітрі, характерною особливістю якої була наявність великої кількості аналітичних описів глав, розділів, параграфів монографічних видань та статей з журналів, газет, часописів, починаючи з кінця XVIII ст., в яких йдеться, чи навіть просто згадується, про побут, звичаї, культурне, політичне та соціально-економічне життя різних верств населення у великих містах і містечках, селах і хуторах усіх регіонів України [6, с. 28].

НІБУ вже понад 50 років поповнює «Картотеку матеріалів з історії міст і сіл України», яка наразі налічує понад 400 тисяч карток важливої краєзнавчої суспільної інформації і є цінним джерелом та інструментом історичних розвідок, генеалогічних, етимологічних, культурологічних, пам'яткознавчих, бібліографознавчих, релігієзнавчих, книгознавчих та інших досліджень.

«Картотека матеріалів з історії міст і сіл України» та її імідж-каталог [7], створений у 2011 р., є своєрідними, оригінальними, унікальними не лише за змістом, а й за форматом представлення автентичної, важливої та цінної, не лише на теренах нашої країни, бібліографічної інформації про заняття і ремесла, побут, народні знання і звичаї, національний одяг і кухню українців, культурне, політичне, громадське та соціально-економічне життя різних верств населення у великих містах і містечках, селах і хуторах усіх регіонів України у розрізі історичних знаменних, доленосних і трагічних подій.

Об'єктом опису визначається будь-який документ чи складова частина документу (рукопис, книжка, часопис, карта, фотографія, плакат, платівка, мікрофільм, аудіо чи відеоматеріал на будь-якому носії, електронний ресурс

тощо), в якому зафіксована краєзнавча інформація – відомості про будь-який аспект життя того чи іншого регіону, населеного пункту, місцевості та водойми України у конкретно-історичний період їхнього розвитку; музейні експонати, пам'ятки та пам'ятники, архітектурні ансамблі, скульптури, ландшафтний дизайн; витвори декоративно-прикладного, ужиткового та художнього мистецтва тощо, які є «очевидцями», документальним підтвердженням історичних краєзнавчих подій, життя, та явищ, незалежно від наявності чи відсутності відомостей про них у документах.

Включення до об'єкту опису музейних експонатів, пам'яток та пам'ятників, ландшафтного дизайну, витворів декоративно-прикладного, ужиткового та художнього мистецтва тощо є не випадковим, оскільки у 1980-х роках Державною історичною бібліотекою, яка брала активну участь у підготовці «Зводу пам'яток історії і культури Української РСР» і виступала науково-методичним і координаційним центром для бібліотек різних систем і відомств, було розроблено та підготовлено комплекс відповідних регламентуючих, інструктивно-методичних документів і бібліографічних матеріалів [8–13].

Організаційним, науково-методичним, консультаційним, координаційним та технологічним центром Проекту виступає Національна історична бібліотека України.

Метою реалізації Проекту є створення Краєзнавчого електронного мультимедійного ресурсу «Історія міст і сіл України», записи в якому дозволять здійснювати комплексний багатоаспектний пошук (в історичному контексті та хронологічному розрізі) відомостей про:

- ✦ українські історичні землі, етнокультурні регіони, історико-географічні краї, адміністративно-територіальні одиниці (князівства, землі, воєводства, повіти, волості, староства, паланки, комітати, полки, округи, дистрикти, губернії, області, райони), населені пункти (великі міста і містечка, селища міського типу, села, хутори), місцевості (карпатські гори, південний степ України, лісосмуги Півночі країни тощо), водойми (моря, річки, озера, водоспади, цілющі джерела) України;

- ✦ політичних, громадських, державних та військових діячів, лідерів національно-визвольних рухів, священнослужителів і церковних правителів, науковців, дослідників, медичних працівників, акторів театру і кіно, письменників, поетів, художників, фотографів та ін. – хто був автором / співавтором рукописного чи друкованого текстового, образотворчого,

картографічного, нотного, аудіовізуального чи іншого твору, або про кого йшлося, хто був оспіваний, зображений чи виконував роль у певному творі тощо;

- ✦ заводи, фабрики, підприємства, організації, державні інституції, медичні та наукові установи, історичні, археографічні та археологічні комісії, культурно-мистецькі центри, сільські будинки та садиби, об'єкти міської архітектури та культові споруди, громадські та релігійні об'єднання, світські, духовні та військові навчальні заклади, військові формування, політичні партії, пам'ятки культури, витвори мистецтва тощо;

- ✦ народні знання і звичаї, обрядові дійства і святкування, світоглядні уявлення українців, заняття і ремесла, знаряддя праці, побут, військовий вишкіл, вірування і поклоніння, національну кухню, традиційний одяг, транспортні засоби, культурне, політичне, громадське та соціально-економічне життя різних верств населення тощо.

Для досягнення поставленої перед Проектом мети у 2014 році було сформульовано основні завдання [14, с. 26], частина з яких станом на початок 2016 року вже виконана або ж знаходиться на завершальній стадії:

- ✦ напрацьовано методологічні і методичні підходи з окреслення та формування системи поглядів проблематики дослідження, визначено та обґрунтовано об'єкт і предмет дослідження;

- ✦ обґрунтовано основні принципи роботи над Проектом; визначено інструменти, технологічні і технічні засоби, які використовуватимуться в роботі над Проектом; розроблено основні технологічні процеси виконання робіт у межах Проекту;

- ✦ підготовлено рукописи таких науково-методичних та організаційних документів:

- ✦ «Інструкція з науково-бібліографічного опрацювання краєзнавчих документів для формування Краєзнавчого електронного мультимедійного ресурсу «Історія міст і сіл України» у САБ ІРБІС;

- ✦ «Науково-методичні рекомендації з виявлення, відбору та опрацювання краєзнавчих документів для формування Краєзнавчого електронного мультимедійного ресурсу «Історія міст і сіл України» (Основні положення та Додатки);

- ✦ «Положення про базу даних Краєзнавчий електронний мультимедійний ресурс «Історія міст і сіл України»;

- ✦ розроблено та інтегровано до стандартного пакету САБ ІРБІС-64 додаткові поля, які дозволяють фахівцям предметніше та глибше

опрацьовувати краєзнавчі документи і потім здійснювати пошук необхідних краєзнавчих відомостей за додатковими характеристиками;

❖ вже завершено етап попередньої апробації і на разі розпочинається етап основної апробації наповнення Краєзнавчого електронного мультимедіа-ресурсу «Історія міст і сіл України» відомостями про документи, музейні предмети, об'єкти історико-культурної спадщини і сучасні культурні об'єкти та самими документами з історії міст і сіл України, після завершення якого фахівці НІБУ приступлять до етапу партнерської апробації наповнення Ресурсу;

❖ розроблено веб-сайт Проекту, а також пошуковий модуль Краєзнавчого електронного мультимедіа-ресурсу «Історія міст і сіл України», тестування якого ще тривають;

❖ ведуться роботи зі створення адаптивної організаційної структури і пошуку гнучких управлінських механізмів, які дозволять максимально ефективно використовувати людські, технічні, технологічні, матеріальні та адміністративні ресурси для успішної реалізації Проекту.

Реалізація Проекту передбачена на трьох, незалежних одна від одної, стадіях: «Бібліотечній», «Архівній» та «Музейній» на кількох паралельних рівнях.

Важливим складником Проекту є його міжвідомчий характер (взаємодія і кооперація зусиль бібліотек різних систем і відомств, різноманітних архівних установ та державних і комунальних музеїв) та комплексний характер представлених в базі даних «Історія міст і сіл України» інформаційних ресурсів.

Необхідною умовою успішної реалізації Проекту є розроблення і забезпечення дотримання усіма учасниками Проекту єдиних, насамперед, методологічних та методичних принципів і підходів у виявленні та науково-бібліографічному опрацюванні краєзнавчих документів з історії міст і сіл України.

Реалізація Проекту передбачає створення унікального комплексного інформаційного продукту, який міститиме бібліографічний опис документів, глибоку змістову і формальну їх аналітику, часткове чи повне зображення, а також повний текст документів, опис архівних матеріалів, музейних експонатів, пам'яток культури, витворів мистецтва тощо.

У даному інформаційному продукті передбачено також подання відомостей про фондоутримувачів документів, архівних матеріалів і музейних експонатів, місцезнаходження пам'яток культури.

Під час роботи зі зведеним комплексним суспільно значущим Ресурсом, доступ до якого отримає широкий загал інтернет-користувачів, будуть реалізовані широкі пошукові можливості та посилання на зовнішні електронні ресурси.

Список використаних джерел

1. *Бездрабко В.* Архівісти й «Історія міст і сіл Української РСР»: історія написання (на прикладі досвіду Хмельницького облдержархіву): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Local/Slavuta/HistTowns.html> (дата звернення 15.09.2014 р.). – Назва з екрана.

2. *Виноградова О. Б.* Державна історична бібліотека України – перлина національної культури / О. Б. Виноградова, О. В. Михайлова, А. В. Скорохатова // Бібліотеки України загальнодержавного значення: історія і сучасність : зб. статей. – К., 2007. – С. 114–131.

3. Інструкція по відбору, опису та анотуванню матеріалів для картотеки «Історія міст і сіл Української РСР» / Держ. іст. б-ка УРСР. – К., 1965. – 3 с.

4. Короткий список бібліографічних джерел на допомогу в написанні «Історії міст і сіл Української РСР» / Держ. іст. б-ка УРСР. – К., 1965. – 31 с.

5. Схема зведеної картотеки матеріалів з «Історії міст і сіл Української РСР» / Держ. іст. б-ка УРСР. – К., 1965. – 14 с.

6. *Бажан О.* Краєзнавча енциклопедія України: (до 50-річчя ухвалення постанови ЦК КПУ «Про видання «Історії міст і сіл Української РСР») // Краєзнавство. – 2012. – № 3. – С. 26–31.

7. Картотека матеріалів з історії міст і сіл України: [Електронний ресурс]: [імідж-каталог з офіц. сайту Національної історичної бібліотеки України]. – Режим доступу: http://www.nibu.kiev.ua/index.php?option=com_imagemap (дата звернення 15.02.2016 р.). – Назва з екрана.

8. Библиографический указатель документов, материалов и библиографических пособий о памятниках истории и культуры Украинской ССР / Гос. ист. б-ка УССР. – К., 1983. – 48 с.

9. Методические рекомендации библиотекам по составлению библиографических указателей в помощь авторским коллективам и областным редколлегиям по подготовке «Свода памятников истории и культуры народов СССР по Украинской ССР» / Гос. ист. б-ка УССР. – К., 1983. – 23 с.

10. Организация работы библиотеки в помощь авторским коллективам и областным редколлегиям по подготовке «Свода памятников истории и культуры Украинской ССР»: инструкт.-метод. письмо / Гос. ист. б-ка УССР. – К., 1983. – 2 с.

11. Памятники истории и культуры Киева / Гос. ист. б-ка УССР. – К., 1986. – 159 с.

12. Памятники истории и культуры Киева / Гос. ист. б-ка УССР. – К., 1988. – 49 с.

13. Памятники истории и культуры Киевской области / Гос. ист. б-ка УССР – К., 1985. – 88 с.

14. *Исаєнко О. О.* Проект Національної історичної бібліотеки України : краєзнавчий електронний мультимедійний ресурс «Історія міст і сіл України» / Олександр Ісаєнко // Вісн. Книжк. палати. – 2015. – № 8. – С. 25–28.

Стаття надійшла до редакції 22.03.2016 р.

UDC 02+908(477)

Alla Skorokhvatova,

General Director, National Historical Library of Ukraine

Oleksandr Isaenko,

Ph. D., National Historical Library of Ukraine

Local history electronic multyresource

«History of the towns and villages of Ukraine»

Told to launch National Historical Library of Ukraine in 2014 Project «Library and cultural consolidated integrated local history electronic multyresource «History of the towns and villages of Ukraine», the basis for which was the work NHLU in 1960-ty as the official coordinator of the bibliography to work with creating a unique 26-volume encyclopedic reference book «History of the towns and villages of the Ukrainian SSR». An titles manuscripts scientific, methodological and organizational documents and shown other significant achievements (development Project's website, search module resource, additional fields to processing local history documents and search for local history information etc.), which is achieved by eighteen months work and outlines the prospects for further local history activities of the Project.

Keywords: history of the towns and villages in Ukraine, project, local history electronic multyresource, local history activity libraries, the National Historical Library of Ukraine.

УДК 02+908(477)

Алла Скорохватава,

генеральный директор Национальной исторической библиотеки Украины

Александр Исаенко,

канд. ист. наук, главный библиограф

Национальной исторической библиотеки Украины

Краеведческий электронный мультимедийный ресурс «История городов и сел Украины»: исторические предпосылки, концептуальные основы, состояние реализации

Рассказывается о начале Национальной исторической библиотеки Украины в 2014 г. Проекте «Библиотечно-культурологический сводный интегрированный краеведческий электронный мультимедийный ресурс «История городов и сел Украины»,

основой для которого стала деятельность НИБУ в 1960-х гг. как официального координатора по библиографическому обеспечению работ по созданию уникального 26-томного энциклопедического справочника «История городов и сел Украинской ССР». Приведены названия рукописей научно-методических и организационных документов и показано другие весомые достижения (разработка веб-сайта Проекта, поискового модуля ресурса, дополнительных полей для обработки краеведческих документов и поиска краеведческих сведений и т. д.), которых удалось достичь за полуторагодовую работу, а также намечены перспективы дальнейшей краеведческой деятельности над Проектом.

Ключевые слова: история городов и сел Украины, проект, краеведческий электронный мультимедийный ресурс, краеведческая деятельность библиотек, Национальная историческая библиотека Украины.